

PROTESTANTSKI VIDIK DO BIOETIKE

Daniel Brkič¹

UVODNO RAZMIŠLJANJE

Zgodovinsko tradicionalne etablirane Cerkve so prišle s svojimi teološkimi stereotipi, posebno na etičnem področju, pred zid ali pa celo na zatožno klop. Etika in način njenega utemeljevanja (metaetika) je na področju krščanske praktične bioetike glede perečih sodobnih moralnih vprašanj marsikdaj v dilemi.

Sodobna utemeljitev sistemov moralnih norm je zato mnogokrat stvar presoje posameznika (pri protestantih je poudarek na človekovi svobodni vesti), poleg zapovedi, prepovedi in dopustitev, ki so zelo primerljive z ostalimi krščanskimi Cerkvami, kar ustreza tudi evropskemu sociološkemu kriteriju, ki poudarja velik pomen družbenega okolja pri individualnem odločanju in ravnanju. Kultura ali navade kake civilizacije so že po Ciceronu tudi zapovedi, ki oblikujejo družbeno osebnost.

Protestantskega vidika do bioetike ni moč pravilno razumeti, če pred tem ne pojasnim osnovnih načel protestantske teologije. Z normativno etiko (vrednote, ideali...) danes v protestantski teologiji ni več izrazitejših težav, izzivi sodobnega sveta pa zahtevajo na bioetičnem področju nove študije (status moralnih izrazov in sodb, odnos med moralnostjo in racionalnostjo, moralna psihologija), le s to pa sovпада tudi t.i. politična etika (toleranca do drugačnih, razne oblike diskriminacije, socialne pravice), poslovna etika (poštenost...) in etika znanosti, ki vključuje predvsem moralno odgovornost znanstvenikov in zdravnikov glede zlorab.

Razvozljivost človekovega genoma je vznemirila sekularno in religijsko javnost. Nove možnosti, ki jih obljublja genska terapija in genski inženiring (biotehnologija), vključujoč medicinsko kurativo in preventivo, zadevajo v avtonomijo posameznika (vernika), s tem pa posredno tudi v teološko antropologijo, ki je glede tega še v marsičem tabuizirana in pogojena s kulturološko-religijskim ozadjem.

Za protestantsko evropsko teologijo, ki sloni tudi (ne pa predvsem) na humanističnem razumu (sapere aude), bioetična vprašanja glede človekove svobode

¹ Dr. Daniel Brkič, teolog, Evangelijska cerkev v Novem mestu.

in dostojanstva vedno vključujejo človeka, ki je božja slika, zato s krščanske pozicije biološko-medicinsko človek ne more biti degradiran na živega ali mrtvega "ne-človeka". Ker pa človek kot božje stvarstvo s svobodo odločanja, ni produkt slučaja, in ker ne obstaja sam od sebe, ne živi v absolutni avtonomiji, zato ga kot subjekt zadevajo tudi, bolj kot cerkveno-institucionalno določena in predpisana pravila, božja moralna merila, kot družbeno bitje pa formalna pravila.

Ker so ravno bioetična vprašanja (spolnost, agresija...) glavna sila v človekovi podzavesti, je moralni vidik toliko težje določljiv. Človek je za svoje odločitve odgovoren. Ko stoji pred kakršno koli "skušnjavo", mu ni postavljeno le vprašanje (Protestantski katekizem) "Adam, kje si?", ampak tudi "Adam, kaj delaš?"

Uradna protestantska teologija na splošno zagovarja svetost in nedotakljivost življenja, vendar o temah, ki spodbujajo smrt (abortus, evtanazija) ali pa življenje (umetna oploditev), ni greh razpravljati, kot to velja za nekatere veroizpovedi, ki zagovarjajo izključno moralno distanco do smrti in do življenja. Protestantska teologija poudarja človekovo integralno osebnost. To pa je eden osnovnih načel za normativno določanje bioetike. Meja, kje je konec človekove svobode, pa je po Luthru drugačna od meje, ki jo določa humanizem. Po Luthru je meja lastne svobode postavljena s svobodo bližnjega, vanjo pa je vključena kategorija brezpogojne ljubezni (Protestantski katekizem). Deset moralnih zapovedi (dekalog) je tako po Luthru v resnici deset velikih svobod, ljubezen do bližjega pa na tak način omejuje lastno svobodo.

Težava protestantske etike je v tem, da ji včasih manjka od Cerkve predpisana lestvica norm, po kateri bi lahko verniki oblikovali in preverjali osebne sodbe in odločitve, kajti vest mora biti naravnana in pravilno oblikovana, da ne otopi, posebno danes, ko velja načelo: "Kar dela večina, je moralno dobro." Gre za to, da osebna vest ne sme priti v nasprotje do moralne postave, sicer pride do objektivne krivde.

Dobro pa je, da protestantska teologija zelo naglašá božjo milost in opravičenje po veri, kajti ko se verniku kjer koli zalomi, mu vera v božje odpuščanje omogoča, da prizna svojo krivdo in vedno začne znova, ne pa, da "proizvaja" religijsko psihične bolnike. Prava vera mora osvobajati, ne pa zaslužjevati. V protestantski teologiji pomeni greh zavrnitev božje ljubezni, kajti "greh ne naredi grešnika, ampak grešnik naredi greh" (Protestantski katekizem). Ker pa smo v Adamu vsi zgrešili (greh je neizogiben), smo lahko v "vsem" po milosti (ne po dobrih – moralnih – delih) opravičeni po Kristusu. Kristjan je zato po Luthru "grešnik in pravičnik obenem" (simul iustus et peccator). Ko pa vernik božjo milost zavestno zlorablja, s tem krši božje moralne kriterije, s čimer prevlada zavrnitev božje ljubezni, torej greh, pot k spreobrnitvi pa mu je še vedno odprta, kajti Jezus je naredil naš "moraš" za "imaš", ker krščanski Bog ne rešuje postave, ampak človeka (Protestantski katekizem).

Zaključno moralno načelo torej izhaja iz svobode, ki jo je Bog podaril človeku, zato je nihče ne spoštuje bolj kot on. Svoboda pa nam je lahko dana tudi v pogubo, a za to ni odgovoren Bog, kajti "ali je oče kriv, če se njegov sin s podarjenim avtom zaleti v drevo" (F. Krenzer)?

Kaj je treba v moralnih odločitvah višje ceniti? Da lahko vse opravimo dobro pod prisilo ali prostovoljno?

Protestantska morala bistveno ne odstopa od splošnih krščanskih moralnih vrednot, razen v poudarjanju svobode vesti, s tem pa Cerkev svojim vernikom nalaga odgovornost, ker jih pošilja k "tribunalu osebne vesti" (ali pa k odločitvi zdravnika...), nova bioetična vprašanja pa bodo ostala še naprej diskusija moralnih dilem.

Rešitve omenjenega problema ne vidim v striktnih določbah cerkvenih prepovedi in zapovedi, ampak v osveščanju vernikov, kajti vse ostalo vodi v dvoličnost (dvojno moralo), kajti verniki po večini tako in tako živijo in se odločajo drugače, kot jim zapoveduje uradno stališče katere koli Cerkve oziroma veroizpovedi.

ABORTUS IN KONTRACEPCIJA

(lat. aboriri, kar pomeni "oditi, propasti"; "splav" – prekinitve nosečnosti; smrt zarodka ali ploda)

Protestantska Cerkev na splošno zavrača pravico do izbire abortusa, razen upravičenih in utemeljenih izjem, ker bi bila s tem zanikana svetost, dostojanstvo, celovitost in nedotakljivost življenja, ki je božji dar, zato ima vsak človek (fetus) pravico do življenja od spočetja do smrti. Abortus je žalitev božjega daru življenja.

Evangeljski kristjani verujemo, kar biogenetika (embriologija) potrjuje, da je "zarodek odrasli človek v miniaturo" in je s spojitvijo moške in ženske spolne celice že postavljen program človekovega razvoja, ne pa kakega drugega živega bitja.

Sklicujemo pa se na novejša znanstvene dokaze, da se "življenje" začne šele z vgnezditevijo v maternično sluznico. Splošno znano dejstvo je, da veliko oplojenih jajčec propade in kljub združitvi obeh spolnih celic ne pride do razvoja zarodka.

Po krščanskem stališču pa nastane človeško bitje v trenutku oploditve, ko dobi dušo. Aristotel je menil, da plod dobi dušo s sedmim dnem, medtem ko je cerkveni oče Avguštin učil, da ima plod dušo šele od drugega meseca dalje.

Egipčani so splav strogo kaznovali, v stari Grčiji pa je bil odnos do splava liberalen. Hipokrat pa je v nasprotju s tedanjo družbeno tolerantnostjo v zaprisegi postavil zdravnikom zahtevo po spoštovanju človeškega življenja od spočetja dalje.

Ko gre za spontani, neizzvani splav brez poseganja, Cerkev nima vprašanj.

Kadar nosečnost ogroža fizično oz. psihično življenje nosečnice ali otroka, odločitev prepuščamo strokovni medicinski indikaciji in osebi sami. Ob tem se res pojavi moralna dilema, kajti s tem, ko preprečimo možno smrt matere – fizično zlo, dopuščamo usmrnitev še nerojenega življenja in s tem povzročimo moralno zlo, toda pri tem vnaprej ne vemo, ali bosta otrok ali mati preživela, in ali nismo s tem ubili obeh.

Pri abortusu evgenične narave, ko utemeljeno pričakujemo, da se bo otrok rodil s težkimi napakami. Cerkev nima enotnega uradnega stališča, se pa bolj nagiba k temu, da ima vsak otrok pravico do življenja in da starši lahko prav s tem izkazujejo krščansko držo sprejemanja božje dopustitve. Pri pravno-etičnem splavu, ko nosečnost izhaja iz kaznivega dejanja (posilstvo, krvoskrunstvo), se lahko prizadeta oseba odloči za splavitev, vendar takoj po dejanju, ne glede na to, ali je nosečnost dokazana ali ne.

Na vsak način pa obsojamo splav socialne narave (če novorojenček poslabša socialno eksistenco družine) in nedovoljeni, kriminalni splav, ki ga izzove ženska sama (sonde, igle, vrele kopeli, kemične snovi, tablete...) ali pa druga oseba proti veljavnim predpisom.

Mišljenja pa se razhajajo glede kontracepcijskih metod, kajti protestantska morala vidi glede abortusa v nekaterih kontracepcijskih sredstvih preventivo, pri tem pa kontracepcijske metode ne smejo biti abortivne, da s tem ne prizadenejo nikogaršnje življenje. Glede tega našim vernikom priporočamo posvet z zdravnikom, če je možno s takšnim, ki spoštuje življenje, ali pa s strokovno osebo. Od danes uporabnih kontracepcijskih metod sta abortivni maternični vložek in postkoitalna "tabletko potem".

Kontracepcijska sredstva, kot so kondom, diafragma, spermicidna sredstva in hormonska kontracepcija pa so prepuščena osebni odločitvi vernika, vprašljivi pa so t.i. intrauterini postopki.

Pri sterilizaciji je odločilen namen; ali gre za poseg iz zdravstvenih razlogov ali pa gre za spolno slo.

Cerkev tudi poudarja, da pri abortusu in pri uporabi kontracepcije ne smemo pozabiti na psihofizične in zdravstvene posledice ter traume, ki temu sledijo, in na možnost tako ali drugače prizadetega otroka, ki se kasneje rodi.

Stališče evangelijske Cerkve glede spolnosti in urejanja spočetij na splošno temelji na krščanskem pogledu na človeka, ki je telesno, duhovno in duševno bitje, zato se človekova spolnost razume pravilno samo znotraj teh razsežnosti, ki tudi na ravni spolnosti pomeni telesno (seksualnost), duševno (eros) in duhovno (agapé – ljubezen kot daritev) obliko. Krščanska morala res zahteva celovitost, ki vključuje vse tri razsežnosti, zato ne sme biti zreducirana zgolj na telesnost – seks, ker je nevarnost, da postane ljubezen le naslada užitkov in zadovoljevanje mesa, ne pa govorica medsebojnega odnosa, v katerem mož in žena kot krona stvarstva rasteta skupaj. Kadar pa to iz opravičljivih zdravstvenih razlogov ni možno, nam lahko priskoči na pomoč medicinska znanost, tako kot pri ostalih metodah zdravljenja, s čimer "umetno" podaljšujemo življenje, ki bi sicer po naravnem božjem redu umrlo.

Metode, ki okrnejo osebno dostojanstvo žene, s čimer postane le predmet za potešitev spolne strasti, niso moralne in ne krepijo medsebojne ljubezni. Zato protestantska morala v zadnjem času poudarja kultiviranje spolnosti in argumentirano, strokovno vzgojo (osveščenost) mladih in zakonskih parov.

Zakonska zveza je sveta božja ustanova, teološko in etično ovrednotena, zato ljubezen med možem in ženo apostol Pavel primerja z ljubeznijo Kristusa do Cerkve.

Nekateri protestantski teologi pa vidijo opravičilo glede navedenega v 1 Mz 1,28, kjer pravi: "Bog jima (Adamu in Evi) je rekel: Bodita rodovitna in množita se, napolnita zemljo in si jo podvrzita... ter ji gospodujta...". S tem teološko opravičujejo dovoljene posege v naravo z namenom, da bi bilo življenje regulirano s strani človeka, kamor sodi tudi spolnost in nadzorovano rojevanje otrok, pri čemer spolnost ni samo rodovitna.

V tem pa je nevarnost, da bi ljudje namesto Boga začeli oboževati tehniko in sami sebe, kar vodi v duhovno, moralno in ekološko krizo, zato mora biti področje bioetike pod strogim nadzorom, da ne bi prišlo do genetskih anomalij ali drugačnih zlorab (npr. pri "banki semen"...).

Protestantski katekizem pravi, da kontracepcijska sredstva omogočajo doživetje spolne združitve, ne da bi dobili otroke. Človek ima pravico do sreče v spolnosti tudi poleg razmnoževanja. Vsekakor obstaja nevarnost, da pri tem utone v pozabo odgovornost za drugega, ki jo je prej budila misel na možno spočetje. Razen tega posega kontracepcija v telesne in duševne (psihične) povezave, katerih posledic še ne poznamo dovolj.

Zadnja pomoč pri odločanju v tej težki odločitvi za ali proti kakšni kontracepcijski metodi, ki posega v jedro intimnih človeških odnosov, pa je lahko samo drža ljubezni, ki misli na drugega in zapostavlja lastno udobje. Glede na napredek znanosti in tehnike je treba pri kontracepciji pomisliti:

- Z novimi znanstvenimi spoznanji in tehnikami postajamo sicer bolj neodvisni od narave, obenem pa tudi bolj odvisni od znanstvenikov in zdravnikov, od družbe in uprave.
- Posledic novega postopka pogosto ni mogoče predvideti.
- Človek ni samovoljni gospodar svoje narave. Pred Bogom mora zagovarjati svoja početja.

EVTANAZIJA

(gr. "lahka, dobra smrt"; olajšanje smrtnega trpljenja z omamili, usmrtitev neozdravljivo bolnih, usmrtitev iz usmiljenja)

Evtanazija ima več aspektov: medicinski, pravni, moralni in sociološki. V stari grški literaturi je evtanazija redkost, čeprav so bogove prosili za nebolečo smrt. Ko je Sokrat spil strup in v družbi prijateljev čakal na smrt, je pri tem uporabil izraz "eufemia" (mirna, miselno zbrana in pobožna tišina), ne pa "euthanasia".

Pojem evtanazije je prinesel v rimski svet Ciceron, ki je v njej videl častno, slavno in dostojanstveno smrt. Ko je cesar Avgust Oktavijan slišal, da je nekdo umrl hitro in brez bolečin, je prosil bogove, naj tudi njemu in njegovi družini podarijo "euthanasio".

V srednjem veku so iz umiranja naredili smrtne ceremonijal, posebno če je šlo za znane in ugledne osebnosti, kajti njihova smrtna postelja je postala gledališče, ob kateri so stali mnogi ljudje, kajti življenje je bilo treba zapustiti dostojanstveno in junaško.

Sveto pismo evtanazije ne pozna. Tomaž Akvinski, glavni srednjeveški krščanski teolog in mislec, pravi, da je evtanazija umor in kot takšna nasilje zoper samega sebe, zoper družbo in zoper Boga, ki je edini gospodar življenja in smrti. Za osnovo je imel božjo zapoved "ne ubijaj", pri čemer pravi, "ne ubijaj niti drugega niti sebe, kajti tisti, ki se ubije, kljub vsemu ne ubije nikogar drugega kot človeka". Po Akvinskem si kriv umora le, če ubiješ človeka, do živali in rastlin pa nimaš nobene dolžnosti, ker obstajajo zgolj kot sredstvo za človeka.

Eden največjih nasprotnikov relativizma, Friderich Nietzsche, pa je samomor zagovarjal in je preziral tiste, ki čakajo na naravno smrt.

Lévinasova etika pa sloni na tezi, da moramo dati želji bolnika po predčasni smrti prednost pred moralnimi načeli in svojimi dvomi, takoj ko razjasnimo dilemo, kdo je v kakem primeru žrtev.

Nova doba (od l. 1895) je evtanaziji odprla vrata. Leta 1922 so npr. v Sovjetski zvezi legalno ustrelili 117 neozdravljivih otrok. Pot k temu je odprl David Hume, eden prvih modernih filozofov, predhodnik utilitaristov, ki je menil, da "ima vsak človek pravico končati svoje življenje, kadar koli ga je volja". Ideja utilitarizma je, da dejanja lahko ocenimo glede na naše koristi in izkušnje, zato morajo biti najboljši interesi posameznika tudi družbeno sprejemljivi.

Za razliko je eden najpomembnejših filozofov, Immanuel Kant, izhajal iz zlatega evangelijskega pravila, ki pravi: "Vse, kar želite, da bi ljudje vam storili, storite tudi vi njim." Trdil je, da če si sami želimo nekoč imeti možnost izbirati predčasno smrt, potem jo moramo dati vsem.

Evtanazija je doživela svoj razcvet v nacistični Nemčiji, ko so na sto tisoče politično nezaupnih, duševno bolnih, ekonomsko nekoristnih in rasno nečistih "evtanazirali".

Po 2. svetovni vojni se pojavljajo mnoge civilne pobude, ki zahtevajo pravico do evtanazije.

Evtanazija je naklepno dejanje, s katerim se konča življenje osebe na njeno ali tujo prošnjo ob koncu življenja zaradi neozdravljive bolezni in hudega trpljenja in se loči od oblik pomoči pri umiranju po presoji moralnega kodeksa zdravnikov.

Protestantska morala zavrača "prostovoljno" (usmritev na željo bolnika, ki je še zmožen razsodnosti o samem sebi) in "neprostovoljno" evtanazijo, ko so bolnikove zahteve neveljavne in o tem odločajo drugi (npr. bolnik je duševno zaostal, je nezavesten...), ker bi moral s tem nekdo drug prevzeti moralno krivdo.

Glede "pasivne evtanazije", ki pomeni opustitev ali prekinitev zdravljenja, s katerim "tehnizirano, z aparati, na umeten način" podaljšujejo bolnikovo življenje in se ne enači z "aktivno evtanazijo", kjer odgovorna oseba izvrši dejanje, ki povzroči nebolečo smrt bolnika (npr. vbrizganje smrtonosne injekcije), ima Cerkev odklonilno stališče, razen kadar je definitivno terminalno (končno) stanje postopkov zdravljenja intenzivirano.

Naglašamo tudi, da če določena stopnja zdravljenja ni bila vzpostavljena, potem je tudi ni moč prekiniti, kar pa ne posega v področje evtanazije, ampak omogoča človeku dostojno smrt (kultura smrti).

Ali gre pri tem za moralno ekvivalentnost? Smatram, da je to filozofsko-teološko moralno vprašanje, ki glasi, ali je "ubijanje" in "puščanje umreti" ekvivalentno? Ubijanje pomeni bolj "pravno kaznivo in nemoralno dejanje", ker smo prekršili bolnikove pravice, nekoga pustiti umreti pa ne, čeprav je cilj (ne pa način) obeh primerov enak. Protestantska morala takšno "pasivno evtanazijo" dopušča, ker odgovorni človek s tem dejanjem noče zadati smrti, pač pa sprejme dejstvo, da je ne more preprečiti.

Ob tem pa se pojavi nekaj povsem logičnih in opravičljivih vprašanj: Ali ni možno od vseh krščanskih Cerkva dovoljenega "umetnega" podaljševanja življenja z aparati (sicer bi nastopila naravna smrt) glede na način primerjati z "umetno" oploditvijo, čemur pa nekatere krščanske Cerkve nasprotujejo? In še nekaj, kar ima osnovo v Svetem pismu. Apostol Janez trdi, da je vsak, ki sovraži, ubijalec, kar to primerja z dogodkom med bratoma Kajnom in Abelom, kar je moralno zlo (greh). Sveto pismo opredeljuje "grehe duha" kot moralno zlo "ubijanja", a se o tem malo govori. Jezus pravi, da človek greši v mislih in ne le v dejanjih. Potemtakem, če mati sovraži rojenega otroka, s tem po Svetem pismu tudi moralno greši, čeprav ni abortirala. In še eno vprašanje. Med bolnikom z možgansko smrtjo, ki mu umetno vzdržujejo življenjske funkcije, in teratotanazijo malformiranega ploda ter evtanazijo ni bistvene razlike, a je kljub temu osnova za moralno dilemo.

Terapijo z "dvojnimi učinkom", ko gre za vse večje odmerke olajševal (paliativna medicina), ko več ne zdravijo, ampak bolečine, tesnobo in duševno trpljenje le lajšajo (zaradi morale kakovosti življenja), pa prepuščamo zdravstveni stroki in zdravnikovi morali (deontologiji), še posebno, če bolnik takšno željo izrazi v stanju, ko je še sposoben razsodnosti. Pri tem ne gre niti za pasivno evtanazijo, ampak za povsem legitimno dejanje, saj ne pomeni "samomora z zdravniško pomočjo". V praksi je, po izkušnjah zdravnikov, ta meja težko določljiva.

Protestantska morala trdi, da je vsako človeško bitje ustvarjeno po božji podobi, zato je tudi sveto in nedotakljivo, zaradi tega pomeni nekoga (ali pa samega sebe) ubiti, žalitev Stvarnika. Cerkev zato v nekaterih oblikah evtanazije vidi "asistirani samomor" in zaroto zoper življenje (lažni neetični humanizem), ki ne pozna kulture smrti, ampak vrši atentat na človeški rod, krši božji zakon in je zločin zoper življenje. Pravica do življenja je osnovna človekova pravica (vitalistična morala), le-tej pa nasprotuje koncept o kakovosti življenja, ki moralno opravičuje tudi pravico do prekinitve življenja v situacijah, ko le-to postane nesmiselno, čeprav krščanska vera vidi smisel tudi v trpljenju.

Za kristjana pomeni smrt pomemben dogodek, prehod iz tuzemskega v večno življenje. Krščanska morala mora izkazovati praktična dejanja ljubezni prav v skrbi do ostarelih, bolnih, nemočnih in umirajočih. Poleg tega pa so z legalizacijo evtanazije dane večje možnosti za zlorabe, obstaja pa tudi možnost postavitve

napačne diagnoze in prognoze zdravljenja. Cerkev uči, da je prenašanje trpljenja po božjem dopuščanju vrлина in krepost, ne pa nepotrebno zlo in da Bog ne dopusti več, kot zmore človek prenesti.

Za enkrat obstaja še vedno dilema, kje mirne vesti postaviti moralno, pravno in medicinsko profesionalno opravičljivo mejo med življenjem in smrtjo? Ali ni sebično, ko razmišljamo le o tem, kako hudo nam bo, če kdo umre, ne mislimo pa na to, kako lahko komu naredimo zadnje dni čim manj boleče in lepše?

Problem evtanazije je s krščanskega vidika nekoliko rešljiv s ponujeno pomočjo umirajočim in članom bolnikove družine s posebnimi centri - hospici.

UMETNA OPLODITEV

O oploditvi z biomehansko pomočjo se govori šele v zadnjem času, čeprav je bil pojem "spočetja v odsotnosti očeta" znan v vseh mitologijah. Pri Grkih je za to poskrbel bog Zeus, ki je prišel do devic v obliki dežja in so potem po čudežu zanosile. Včasih se je takšna oploditev tudi ponesrečila, zato se je iz ljubezni med bogom Kronosom in nimfo Filiru rodil Hiron.

Stari Slovenci so verjeli v bajko o bogu, ki je rad spal. Vsakič, ko se je prebudil, je s svojim pogledom ustvaril kako nebesno telo. Ko je bilo nebo posejano z nebesnimi telesi, pa se je bog odločil za sprehod po nebu, a se je medtem utrudil, zato mu je padla s čela kaplja znoja in priletela na zemljo. Iz nje je nastal "čelo-vek". Stari Slovenci so si tako razlagali besedo "človek", ki izvira iz "čela".

Louise Brown je bil prvi otrok "spočet" v epruveti. Praksa umetne oploditve je bila že od tedaj obravnavana kot neetična. Toda tako žensko kot moško neplodnost lahko rešimo tudi z umetno oploditvijo. Žensko neplodnost najprej zdravimo z indukcijo in spodbujanjem ovulacije ali nadzorovano hiperstimulacijo jajčnikov, z zdravljenjem nepravilnosti spolnih organov pri ženski, možno pa je tudi hormonsko zdravljenje. V primerih, ko sta oba partnerja neplodna, pa se izkaže možnost za zunajtelesno oploditev in umetno osemenitev.

Umetna oploditev je oploditev z biomedicinsko pomočjo, ki pripeljejo do nosečnosti na drug način kot s spolnim odnosom.

Umetni oploditvi s semenom moža (homologna osemenitev - inseminacija) Cerkev ne nasprotuje, če so bile pred tem izčrpane vse druge možnosti zdravljenja, kajti v tem vidimo le še en dodatni način "zdravljenja".

O umetni oploditvi s semenom drugega moškega (heterologna osemenitev - inseminacija), ki je dajalec semena, Cerkev še nima izoblikovanega stališča in se zaenkrat nagiba k individualnemu strokovnemu svetovanju. Prav tako velja za tretjo

možnost umetne oploditve (mešana inseminacija), pri kateri zdravnik obenem uporabi seme zakonskega moža in seme drugega moža, semenodajalca, da se ne ve, čigav je otrok. Nekateri očitajo, da se pri tem ne ve, kdo je donator, čeprav je pri transplantaciji organov isto, vendar transplantaciji nobena Cerkev ne nasprotuje.

Druga, še najmanj naravna metoda umetne oploditve, pa je zunajtelesna oploditev v epruveti, iz katere prenesemo zarodek v maternico (in vitro fertilizacija). V tem vidi Cerkev vrhunski znanstveno-medicinski dosežek, ki mora tudi biti v službi človeku, a je glede moralnosti takšnega postopka za enkrat še vedno zadržana.

Nasprotniki teh metod so mnenja, da mora imeti otrok po božjem, naravnem redu oba roditelja, očeta in mater. Sprašujejo se tudi, ali imajo samske ženske, čeprav zdrave ali pa homoseksualno usmerjene, več pravic od ostalih žensk? Univerzalnega zakona za celotni svet ne bo mogoče doseči, saj so prisotne velike kulturne in verske razlike. Nasprotnik omenjenega niso le posamezne Cerkve, ampak tudi laična gibanja, ki jim je nedopustno, da bi postalo človeško telo znanstveni laboratorij za reprodukcijo in za nove znanstvene raziskave, ker to presega temeljno etiko.

Tudi protestantska morala trdi, da je izvor vsake človeške osebe sad suverene božje ustvarjalne ljubezni, vsakršno človeško posredovanje pa je vstop na božje področje, kajti otrok ni le pravica, ampak predvsem dar. Toda posredovanje na božje (naravno) področje je tudi "hormonsko zdravljenje", transplantacija organov, umetni srčni spodbujevalnik, kemijska zdravila in olajšala, transfuzija krvi...

Otrok je res oseba, ki ima pravico, da je spočeta v ljubezni med očetom in materjo, njegovo življenje pa je sveto in nedotakljivo že od spočetja naprej, čeprav se to vedno ne zgodi niti pri "naravnem spočetju" ali pa pri posilstvu...

Drži, da se umetna oploditev lahko tudi zlorabi in prinaša s seboj dobičkonosno, komercialno "proizvodnjo" zarodkov in obogatitev posameznikov, a je vse to možno tudi pri prodajanju človeških organov za transplantacijo in pri drugih medicinskih postopkih, čemur pa Cerkve ne nasprotujejo.

Nekateri zagovarjajo načelo, da je praksa umetne oploditve tudi v nasprotju s konvencijami o otrokovih pravicah, kajti otroku, ki je spočet z umetno oploditvijo, na nek način odvzamemo pravico do očeta, čemur sledi nenadomestljiva vloga in navzočnost očeta pri vzgoji. Prav to se lahko zgodi tudi otroku, ki je bil spočet po naravni poti. Trdijo tudi, da "umetno" rojeni otroci nimajo pravice zvedeti, kdo je njihov biološki oče, da nimajo pravice dedovanja po očetu in do preživnine ter da so prikrajšani za sorodnike po očetovi strani, a so vse te otrokove pravice lahko kršene tudi otroku, ki je rojen po naravni poti ali pa je posvojen.

Z umetno oploditvijo nastajajo tudi pravi problemi, v medicinski znanosti pa tveganja pri ovarijski stimulaciji, ker lahko pride do hiperstimulacije in (ali) večplodne nosečnosti. Tveganje je tudi pri uporabi "semenskih bank", ker ob odsotnosti presejalnih testov nosi s seboj nevarnost za prenos AIDS-a ali kakšne druge genetske bolezni, zato naša Cerkev poudarja potrebo po strogem režimu nadzora.

Ali ima človek pravico posredovanja v reprodukcijo in prokreacijo človeškega bitja, ostaja še naprej v domeni moralne diskusije, ki ima za in proti argumente.

Nekateri krščanski moralisti svoje trditve utemeljujejo tudi z deveto in deseto božjo zapovedjo, ki pravita: "Ne želi svojega bližnjega žene" in "Ne želi svojega bližnjega blaga". Interpretirajo, da zapovedi namreč zapovedujeta, da naj si človek ne želi tistega, kar mu ni bilo dano, a gre pri transplantaciji organov prav tako za blago bližnjega, pa se temu tako odločno ne nasprotuje.

Protestantska etika je glede dopustitve novih bioetičnih dilem korak naprej. Ali se pri tem moti, bo pokazal čas.

KLONIRANJE

Pri kloniranju gre za "fotokopiranje" človeškega bitja, pri čemer ne gre za izvorni osebek. Tudi genetsko istovetni ljudje niso popolnoma enaki, kar kažejo enojajčni dvojčki. Dati pravico klonirati človeka, pomeni dati dovoljenje sprevrženi človeški domišljiji za reprodukcijo, ki tepta človekovo osebno dostojanstvo in naravni stvariteljski božji red, zato protestantska morala takšne metode zavrača, pa tudi zaradi mnogih negativnih posledic, ki so pri tem možne. Obstaja dilema, ki jo Cerkev naglašča, do kdaj je možno obravnavati oplojeno jajčece kot skupek celic in kdaj se iz njega razvije živo bitje in kdaj se lahko z oplojenim jajčecem eksperimentira v znanstvene namene. Tudi do terapevtskega kloniranja smo zaenkrat zadržani, dokler ne bo natančnejših znanstvenih podatkov glede "matične celice".

HOMOSEKSUALNOST

Homoseksualnost je nagnjenje k istemu spolu tako pri moških kot pri ženskah. Znanost si do danes še ni na jasnem, zakaj pride do takšnega vedenja. Menijo, da je prirojena ali pa privzgojena pod določenimi zunanjimi vplivi. Protestantska evangelijska morala homoseksualnost zavrača, ker meni, da ne ustreza božjemu naravnemu redu, saj je protinaravna. Spolnost je božji dar, ki se dopolnjuje med moškim in žensko v biološkem, psihičnem in duhovnem smislu.

Liberalna protestantska misel je do tega pojava tolerantna, radikalna evangelijska teološka usmeritev pa trdi, da je celo pri prirojeni homoseksualnosti možnost

osvoboditve le-te, saj so v človekovi naravi tudi nagnjenja k egoizmu, sovraštvu, nevoščljivosti, a se je temu možno upreti. Cerkev homoseksualnih oseb ne obsoja, vendar njihovih dejanj ne odobrava. Po božji milosti, spreobrnjenju in molitvi so tudi takšne osebe poklicane k čistosti življenja. Krščanska moralna pravila niso nedosežna, kajti po božji milosti kristjan ni sam, ampak ga spremlja Kristus, ki mu daje moč in mu izkazuje ljubezen.

Eden najvidnejših protestantskih teologov, Karl Barth, je homoseksualnost izrecno imenoval nehumanost, a sčasoma le-ta v protestantizmu ni bila več perverznost. Toda v zadnjem času mnogi sodobni vodilni protestantski teologi (npr. H. Thielicke) trdijo, da homoseksualnosti na osnovi Svetega pisma ni mogoče spraviti v sklad s stvariteljskim naravnim redom, še vedno pa je vprašanje, kako homoseksualcem v praksi pomagati.

OSTALA VPRAŠANJA

Protestantska morala dovoljuje transplantacijo organov, transfuzijo krvi, vgraditve "umetnih" pripomočkov za vzdrževanje življenja (npr. srčni spodbujevalec, umetne srčne zaklopke, umetne sklepe, ortopedske proteze, žilne vsadke...) in lajšanje bolečin.

Pri transplantaciji je mogoče organe odvzeti šele klinično mrtvemu človeku, vendar pa kljub temu že takrat, ko ti organi še "živijo". Vsak primer posebej je lahko zato moralna dilema, vredna kritične presoje, kdaj je pravi trenutek za takšno odločitev.

V protestantskih cerkvah so zdravniki visoko cenjeni. Do njih in do njihovega poslanstva ima Cerkev spoštljiv odnos, saj so v službi človeku. Sam Kristus je rekel, da zdravi ne potrebujejo zdravnika, ampak bolni. Protestantski verniki zato iz svojih molitev ne izključujejo zdravstvenih delavcev in imajo organizirana tudi društva in gibanja krščanskih zdravstvenih delavcev. Odnos protestantskih vernikov do zdravnikov ni odklonilen, ampak so zdravniki božji dar človeštvu. Verujemo, da Kristus na svet ni prišel odpravljat službe zdravnikov, pa niti grobarjev. Kot evangelijski kristjani verujemo tudi v moč božanskega ozdravljenja, ki se zgodi po čudežu, a le-to mora biti kasneje medicinsko dokazano in potrjeno.

Protestantska morala sprejema le strokovne in znanstveno-medicinsko preverjene oblike zdravljenja, odklanja pa alternativno in neuradno zdravljenje (razen posameznikov, ki se po svoji vesti odločajo drugače), kamor ne sodijo zelišča, čaji, akopresure... Odklanjamo bioenergijo in zdravljenje, ki je povezano z okultizmom...; homeopatijo sprejemamo pogojno, do kiropraktike pa smo zadržani zaradi možnih negativnih posledic ali pa zaradi duhovnega ozadja zdravilca samega.

ODNOS DO SMRTI

Kako sporočiti žalostno (slabo) novico?

Kaj se pravzaprav zgodi, ko človek umre, ne ve nihče. Ko zdravnik ugotovi smrt, s tem še daleč ni o njej povedano vse. Smrt ni zgolj kemično-fizično dogajanje. Nevidni duševno-duhovni del človeka še vedno ostaja. To dokazuje tudi znanost. Ker edino človek umira drugače kot ostala živa bitja in ima kot oseba posebno dostojanstvo in ker smo v svoji podzavesti prepričani o svoji nesmrtnosti (S. Freud), se človek, tudi če je kristjan, težko pomiri z mejo smrti, zato predlagam, da se v bolnišnicah "kulturi smrti" posveti večja pozornost. Ljudje naj ne umirajo na "stranskem tiru kot razčlovečeni predmeti", ki jih odpeljejo v ločen prostor, potem v bolnišnično hladilnico, nato v mrliško vežico na pokopališču. Zavedam se, da v bolnišnicah ni dovolj prostora in da je drugim bolnikom mučno gledati, kako drugi umira, da ni dovolj denarja za zaposlitev strokovno usposobljenih ljudi, ki bodo ob človeku v času umiranja, ki bi upošteval telesno in psihično konstitucijo umirajočega, njegovo versko prepričanje oz. življenjski nazor, toda na tem je treba delati. Umirajoči mora zaupati ljudem, ki so kot medicinsko osebje ob njem. Že pred tem morajo presoditi, ali naj bolniku povedo diagnozo ali ne, v kolikor bolnik sam ni osveščen. Z umirajočim je treba zgraditi zaupanje in vzpostaviti odnos, ker umira "oseba", ne pa kako drugo živo bitje. Umirajočemu je treba vlivati optimizem in mu nuditi tolažbo. Običajno umirajoči (če je pri zavesti) ne more več govoriti, lahko pa še dolgo posluša, zato predlagam, da se z njim moli, bere besede tolažbe iz Svetega pisma, se ga drži za roko..., da čuti varnost, sprejetost in človeško bližino, ne pa "zvoke medicinskih aparatov".

Mnogi čutijo zadnji trenutek potrebo, da bi popravili napake, se spovedali in razbremenili občutkov krivde in stisk vesti, zato bi morali biti za takšno "dušebrižništvo" usposobljeni tudi zdravstveni delavci.

Protestantska Cerkev ne pozna zakramenta "poslednjega bolniškega maziljenja" in "spovedi", kar smatram za dobro, kajti mnogi bolniki s prihodom duhovnika povezujejo tudi svojo bližajčo se smrt, kar jih še dodatno obremenjuje.

Naslednje, kar bi bilo nujno, je, da bi se morali vse življenje učiti umiranja. Na to stvarnost bi nas morali vsi pripravljati, ker mora vsak človek umreti svojo lastno smrt. Družba bi morala poskrbeti, da človek ne umre v bolečinah, osamljen, zapuščen in ustrahovan.

Iz strahu pred smrtjo se ljudje danes zatekajo v neavtohtona verstva, ki učijo reinkarnacijo in druge nauke. Zahodno usmerjeni krščanski človek si želi, da bi končno umrl (posebno še, če trpi bolečine) in da bi se kolo ponovnega rojstva in smrti zaustavilo. S krščansko vero navedene teorije niso združljive, krščanstvo samo

pa daje na osnovi vere dovolj jasno zagotovilo in upanje, da smrt ni nekaj dokončnega in nesmiselnega, ampak šele začetek. Kristjan, ki vero tudi praktično živi, smrt sprejme lažje, ker veruje v odrešenje, prav tako njegovi bližnji.

V času zdravljenja in umiranja postane zdravnik posebna avtoriteta (opora) in običajno se vsaki njegovi besedi verjame in zaupa, zato lahko v tistem času odigra pomembno vlogo, celo večjo kot duhovnik. Če zdravnik ve, da ima opravke s krščansko družino, bi bilo v tistem hipu (ker o tem zve prej kot njihov duhovnik), dobro tako tudi nastopiti. Smatram, da bi moral v takšnem trenutku zdravnik prevzeti vlogo "duhovnika", ne glede na njegov življenjski nazor, zato bi morali biti tudi zdravstveni delavci seznanjeni z osnovami različnih religij (religiologija).

Krščanska vzgoja in vera vendarle človeku vlivata zaupanje, da se s smrtjo poda v zares pravo življenje, s čimer lahko premaga strah pred neznanim in umre bolj spokojno. Ljudje se ob smrti uri običajno temeljito spreobrnejo, tudi najtrši ateisti, in spremenijo svoj odnos do Boga. Takrat se spremenijo vse vrednote (niso več materialne, statusne...) ali pa pride do revizije vrednot. Ker je božja milost neizčrpna in nedojemljiva, morajo biti tudi zdravstveni delavci ob umirajočem pozorni, ker nikoli ne vedo, kaj se takrat v resnici v njem dogaja.

UPEPELJEVANJE

Še nekaj besed o upepeljevanju, če imajo svojci kot kristjani glede tega zadržek in o tem vprašajo zdravnika. Judje, za razliko od drugih narodov, niso poznali upepeljevanja. To je potem postal tudi krščanski običaj. Še nedavno se verniki niso odločali za takšen pokop, a je Cerkev v luči okoliščin sodobnega sveta to prepoved opustila. Bog tako ali tako dá novo telo, zato je upepeljevanje danes dovoljeno, čeprav ne izkazuje tolikšnega spoštovanja do človekovega telesa in ne izraža upanja, da je človeku podarjena prihodnost. Takšna razmišljanja sovpadajo s kulturno mentaliteto naše družbe.

Lieratura

1. Mohorič, Matejka (2003): "Vprašanje svetosti življenja." Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
2. Krenzer, Ferdinand (2000): "Človek na poti k Bogu." Katehetski center, Ljubljana.
3. Ratzinger, Joseph (2003): "Bog in svet - vera in življenje v našem času." Družina, Ljubljana.
4. Pucelj, Jože (2000): "Ko bi ljubezni ne imel ..." Župnijski urad Ljubljana Dravlje, Ljubljana.
5. Stres, Anton (1999): "Etika ali filozofija morale." Družina, Ljubljana.
6. Rocca, Gino (2001): "Vest, svoboda, morala." Novi svet, Ljubljana.

7. Mlinar, Anton (1998): "Posebna moralna teologija, Priročnik Teološke fakultete 14." Družina, Ljubljana.
8. Protestantski katekizem, ČZP Enotnost in Evangeličanska cerkev v Sloveniji, Ljubljana, 1995.
9. General Council of the Assemblies of God - The Sanctity of Human Life, Springfield (ZDA), 2002.
10. **Internetni viri:** Mnoga različna strokovna gradiva v angleškem in hrvaškem jeziku, prevodi odlomkov (različni avtorji).

**15. mednarodni tečaj:
Learning and teaching about comorbidity in
general/family practice.**

Kranjska Gora, Hotel Larix, 20. - 24. 9. 2005

Pričetek:

9.00

Strokovno izobraževanje za zdravnike, sekundarije in specializante.

Organizatorji:

Združenje zdravnikov družinske medicine – SZD,
Katedra za družinsko medicino MF UL,
Katedra za družinsko medicino MF UM,
Zavod za razvoj družinske medicine.

Vodja projekta:

doc. dr. Janko Kersnik, dr. med.

Naslov za prijave:

Ana Artnak, Katedra za družinsko medicino, Medicinska fakulteta, Katedra za družinsko medicino, Poljanski nasip 58, p.p. 2218, 1104 Ljubljana, tel.: 01 43 86 915, faks: 01 43 86 910, kdrmed@mf.uni-lj.si

Kotizacije ni.